

Kępczyńska, Krystyna

Absolwenci Gimnazjum Toruńskiego w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 11 (74), 113-131

1977

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zakład Historii Pomorza PAN

Krystyna Kępczyńska

ABSOLWENCI GIMNAZJUM TORUŃSKIEGO
W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU *

Zarys treści. Zarys dziejów Gimnazjum Toruńskiego. Skład narodowościowy, wyznaniowy i społeczny absolwentów. Losy absolwentów gimnazjum w latach 1851—1912.

Artykuł niniejszy stanowi próbę scharakteryzowania absolwentów Gimnazjum Toruńskiego pod względem składu społecznego, wyznaniowego i narodowościowego oraz ich zamiarów w zakresie wyboru kierunku studiów, względnie zawodu. Ramy chronologiczne pracy obejmują drugą poł. XIX i początek XX w. Podstawowego materiału dla opracowania zagadnienia dostarczyły sprawozdania szkolne Gimnazjum Toruńskiego z lat 1851—1912.

GIMNAZJUM TORUŃSKIE W 2 POŁ. XIX I NA POCZ. XX W.

Początki Gimnazjum Toruńskiego, powstałego z połączenia szkół parafialnych świętojańskiej i mariackiej, sięgają roku 1568. W 1594 r. szkoła ta przekształcona została z siedmioletniej w dziesięcioletnią, stając się gimnazjum akademickim. W l. 1594—1793 gimnazjum miało charakter uczelni półuniwersyteckiej i należało do najlepszych szkół protestanckich w Polsce. W okresie panowania pruskiego w l. 1793—1806 Gimnazjum Toruńskie utraciło definitywnie charakter szkoły półakademickiej. W dobie Księstwa Warszawskiego zakład ten przekształcono w szkołę departamentalną.

Rok 1817 otworzył nową kartę w dziejach Gimnazjum Toruńskiego. Wraz z objęciem funkcji dyrektora przez dra Rudolfa Brohma nastąpiła

* Artykuł został napisany w oparciu o pracę magisterską przygotowaną na seminarium magisterskim doc. dra hab. Kazimierza Wajdy na Studium Zaocznym Historii UMK w Toruniu.

reorganizacja zakładu na modłę pruską. Gimnazjum uległo daleko idącej germanizacji, chociaż zawsze reprezentowało wysoki poziom nauczania.

Jednym z najwybitniejszych dyrektorów gimnazjum w XIX w. był Rudolf Marcin Lauber z Wrocławia. W sprawozdaniu szkolnym za rok 1841/1842 do „przedmiotów realnych” zaliczył on naukę języków nowożytnych”, szczególnie francuskiego, a także języka ojczystego oraz przedmiotów przyrodniczych. Lauber proponował, aby niższe klasy uczono razem, a dopiero w starszych następował podział na klasy „gimnazjalne” i „realne”.

Zgodnie z tymi założeniami jesienią 1855 r. powołano realną tercję i sekundę, z których miała się sukcesywnie wyłonić najstarsza pryma, a równocześnie dodano jeszcze najmłodszą klasę, kwartę. W 1860 r. odbyła się pierwsza matura w klasach realnych. W 1861 r. ministerstwo zaliczyło oddział realny do szkół realnych I stopnia¹.

Pomyślny rozwój szkoły realnej ściśle łączył się z faktem, że w 1855 r. szkoła otrzymała nowy gmach przy ul. Wysokiej, który jest do dziś siedzibą toruńskiego liceum im. M. Kopernika².

Popularność szkoły realnej wzrosła z chwilą, gdy w 1870 r. władze pozwoliły maturzystom szkół realnych I stopnia podejmować studia na niektórych kierunkach studiów uniwersyteckich, jak języki nowożytne, matematyka i nauki przyrodnicze. Na początku XX w. maturzyści gimnazjów realnych otrzymali pełne prawa wstępu na uniwersytety³.

Za czasów dyrektora Wilhelma Kantera gimnazjum uległo ponownie poważniejszej reorganizacji. Od 1904 r. zaczęto sukcesywnie przekształcać szkołę realną według tzw. systemu frankfurckiego, kładącego większy nacisk na nauczanie języków nowożytnych: francuskiego i angielskiego. Po wprowadzeniu odrębnej seksty gimnazjalnej i odrębnej w gimnazjum realnym, w ciągu kilku lat rozwinęły się dwa odrębne zakłady. W wyniku tych przemian w 1910 r. istniały obok siebie: pełne gimnazjum klasyczne i gimnazjum realne, z których każde obejmowało 9 klas: od seksty do prymy z wspólną czteroklasową szkołą wstępną. W l. 1917—1920 Gimnazjum Toruńskie przekształciło się ze szkoły o charakterze klasycznym w zakład nowoczesny o 22 klasach w 25 oddziałach⁴.

W pierwszej poł. XIX w. zakład ten był typowym gimnazjum klasycz-

¹ K. Podlaszewska, S. Salmonowicz, Z. Zdrójkowski, *Krótką historią Gimnazjum Toruńskiego 1568—1968*, Toruń 1968, s. 94—96.

² S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie 1568—1968*, Przegląd Historyczno-Oświatowy, 1968, s. 98.

³ *Księga pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, pod red. Z. Zdrójkowskiego, t. 3, Toruń 1974, s. 240.

⁴ K. Podlaszewska, S. Salmonowicz, Z. Zdrójkowski, *Krótką historią...*, s. 103—104.

nym, gdzie podstawą nauczania była nauka języka łacińskiego, następnie greckiego. Znacznie mniej godzin przewidziano na naukę języka niemieckiego, religii, historii, geografii, rysunków, przyrody i hebrajskiego ⁵.

Do 1818 r. język polski był przedmiotem obowiązkowym (uczył tego przedmiotu Walerian Dziembiński), a od tego roku nadobowiązkowym. Wyrugowano zupełnie ten przedmiot przed 1824 r.

Znaczne przeobrażenia w programie nauczania zaszły dopiero w 1855 r., w związku z otwarciem klas realnych. Położono w nich większy nacisk na naukę przedmiotów przyrodniczych i języków obcych nowożytnych kosztem języków klasycznych. W klasach realnych zupełnie usunięto język grecki, a łacinę ograniczono do 4 godzin tygodniowo. Za to podwyższono do 4 godzin tygodniowo naukę języka francuskiego, dodano język angielski w wymiarze 2—3 godzin, w sekundzie i prymie po 2 godziny chemii oraz we wszystkich klasach po 4 godziny rysunków, które następnie zmniejszono do 2 godzin ⁶.

W pierwszej połowie XIX w. zwracano uwagę na umiejętność władania językami klasycznymi, zaś od drugiej połowy XIX w. szczególny nacisk kładziono na języki nowożytne. Na początku XX w. tradycje krasomówcze zanikają, jednocześnie daje się zauważyć zwiększenie nacisku na przedmioty przyrodnicze.

Mimo zwiększonego zainteresowania językami nowożytnymi oraz naukami przyrodniczymi, absolwent obydwu członów Gimnazjum Toruńskiego wynosił przede wszystkim gruntowną wiedzę humanistyczną. Świadczy o tym plan nauczania w gimnazjum w roku szkolnym 1914/1915 (nie zmieniony od wprowadzenia w gimnazjum realnym programu według systemu frankfurckiego). Przedmioty przyrodnicze potraktowane były w obudwu szkołach marginesowo: biologia występuje w niewielkim wymiarze tylko w młodszych i średnich klasach, zaś w najstarszych fizyka. Program gimnazjum klasycznego w ogóle pomijał chemię, a robót ręcznych nie uczono w żadnym z gimnazjum ⁷.

Stan liczebny uczniów Gimnazjum Toruńskiego można prześledzić na podstawie sprawozdań szkolnych ukazujących się od roku 1824/1825. Wówczas szkoła miała 128 uczniów, a w 1855 r. już 300. W 1880 r. zakład liczył 605 gimnazjalistów (400 z Torunia, 135 zamiejscowych i aż 70 z zagranicy). Potem liczba uczniów zmniejszyła się, zwłaszcza młodzieży zagranicznej, tak że w 1900 r. szkoła miała tylko 471 uczniów, w tym 11 z zagranicy. Następne lata były okresem gwałtownego wzrostu liczby uczniów — w 1912 r. do gimnazjum w Toruniu uczęszczało 859 osób. Wy-

⁵ Ibid., s. 103.

⁶ Ibid., s. 103.

⁷ *Księga pamiątkowa...*, s. 20.

rażnie daje się zaważyć duża frekwencja w klasach realnych; w 1900 r. było 46, a w 1912 — 338 uczniów. Jedną z ważniejszych przyczyn tego napływu młodzieży do szkoły realnej była reforma tejże szkoły (rok 1904) oraz danie absolwentom pełnego prawa wstępu na uniwersytety.⁸

Liczny napływ młodzieży spowodował przeludnienie szkoły. W wyniku zarządzenia władz w 1912 r. zamknięto dostęp do szkoły dla uczniów zamiejscowych, a miejscowych przyjmowano w ograniczonej liczbie. Wywołało to gorący protest rodziców zainteresowanej młodzieży. Na skutek tego w maju 1914 r. władze niemieckie zgodziły się na podwyższenie limitu przyjęć, a jednocześnie wyasygnowano fundusze na budowę nowego gmachu. Realizacji tego planu przeszkodził wybuch wojny, która w ogóle odbiła się ujemnie na działalności szkoły; znacznie zmalała liczba uczniów, wystąpiły trudności w doborze kadry nauczycielskiej, ograniczono zakres programu nauczania. 18 I 1920 r. Toruń przeszedł w ręce polskie, co otworzyło nowy etap w dziejach gimnazjum.

SKŁAD NARODOWOŚCIOWY, WYZNANIOWY I SPOŁECZNY ABSOLWENTÓW GIMNAZJUM TORUŃSKIEGO W L. 1851—1912

Dane statystyczne zawarte w sprawozdaniach szkolnych za l. 1851—1912 informują, że w tym okresie Gimnazjum Toruńskie ukończyło 834 absolwentów. Z klas klasycznych rekrutowało się 623 abiturientów, zaś 211 — z klas realnych. Wyraźne przemiany w stanie liczebnym absolwentów gimnazjum ilustruje tab. 1. Wynika z niej, że szczególnie imponujące pod względem ogólnej liczby abiturientów były lata osiemdziesiąte. W następnym dwudziestoleciu znacznie zmalała liczba osób kończących toruński zakład; ponownie wyraźny wzrost nastąpił po roku 1905. Absolwenci klas klasycznych we wszystkich dziesięcioleciach przewyższali liczbę abiturientów z klas realnych.

Pierwsza matura w klasach realnych odbyła się w 1860 r., kiedy to szkołę ukończyły 2 osoby. Do lat osiemdziesiątych liczba abiturientów rekrutujących się z klas realnych była niewielka. Wyjątkowo duży wzrost nastąpił w latach 1881—1890, kiedy to maturę zdało 58 uczniów z klas realnych. Wyraźny wzrost liczby absolwentów z klas realnych nastąpił na początku XX w., co wiązało się sukcesywnie z reformą szkoły realnej oraz ze wzrostem zainteresowań praktycznych u uczniów.

Sprawozdania szkolne Gimnazjum Toruńskiego nie podawały narodowości absolwentów, jedynie ich wyznanie. Stąd też występują duże trudności przy ustaleniu pochodzenia narodowościowego uczniów — większość z nich rekrutowała się z terenów Pomorza Gdańskiego, gdzie wbrew utar-

⁸ Ibid., s. 240.

Tabela 1
 Stan liczebny absolwentów Gimnazjum Toruńskiego
 w l. 1851—1912
 (dane ze sprawozdań szkolnych)

Lata	Liczba absolwentów		
	z klas klasycznych	z klas realnych	razem
1851—1860	76	2	78
1861—1870	54	18	72
1871—1880	84	33	117
1881—1890	133	58	191
1891—1900	119	35	154
1901—1912	157	65	222
Ogółem	623	211	834

tym stereotypom, w rodzaju Polak-katolik, Niemiec-ewangelik, istniała poważna grupa ludności niemieckiej wyznania katolickiego. Niemcy-katolicy zgrupowani byli głównie w południowo-zachodniej części Pomorza Gdańskiego oraz w okolicach Gdańska. Natomiast ludność polska wyznania ewangelickiego zamieszkiwała Mazury, południowe krańce Wielkopolski oraz niektóre rejony Śląska.

Przy ustaleniu narodowości uczniów wzięto pod uwagę ich wyznanie, pochodzenie terytorialne, pozycję społeczną ojca oraz brzmienie imion i nazwisk. Podczas szczegółowych ustaleń okazało się, że podział wyznaniowy abiturientów Gimnazjum Toruńskiego nie pokrywał się z narodowościowym.

Tabela 2, przedstawiająca wyznanie i narodowość absolwentów z klas klasycznych, ilustruje, że na ogólną liczbę 623 uczniów (100%) było 57 katolików (9,1%), 458 ewangelików (73,5%) i 103 osoby wyznania mojżeszowego (16,5%). Nieco odmiennie kształtuje się narodowość abiturientów. Na ogólną liczbę 623 uczniów z klas klasycznych było tylko 37 Polaków (5,9%), Niemców zaś 483 (77,6%) i 103 Żydów (16,5%). Inne wyznania były reprezentowane zaledwie przez 5 osób (0,9%) i byli to Niemcy.

Podział narodowościowy pokrywał się z wyznaniowym tylko w przypadku ludności żydowskiej. Natomiast liczba Polaków była znacznie mniejsza, aniżeli katolików.

Jeśli chodzi o absolwentów z klas realnych (tab. 3), to na 211 uczniów było 12 katolików (5,7%), 178 ewangelików (84,4%) i 21 osób wyznania mojżeszowego (9,9%).

Uczniowie Polacy stanowili niewielką grupkę w gimnazjum w Toruniu — tylko 5,9% w stosunku do ogólnej liczby absolwentów z klas klasycznych i 6,6% z klas realnych. Niemcy dominowali wszędzie — nie-

Tabela 2

Wyznanie i narodowość abiturientów z klas klasycznych w l. 1851—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Lata	Liczba absolwentów z klas klasycznych		Wyznanie						Narodowość							
			katolicy		ewangel.		mojżesz.		inne		Polacy		Niemcy		Żydzi	
			liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1851—1860	4	5,3	65	85,5	6	7,9	1	1,3	2	2,6	68	89,5	6	7,9		
1861—1870	2	3,7	48	88,8	3	5,6	1	1,9	4	7,4	47	87,0	3	5,6		
1871—1880	5	6,0	52	61,9	27	32,1	—	—	3	3,6	54	64,3	27	32,1		
1881—1890	9	6,8	97	72,9	27	20,3	—	—	5	3,8	101	75,9	27	20,3		
1891—1900	12	10,1	85	71,4	20	16,8	2	1,7	7	5,9	92	77,3	20	16,8		
1901—1912	25	15,9	111	70,7	20	12,7	1	0,7	16	10,2	121	77,1	20	12,7		
Razem	57	9,1	458	73,5	103	16,5	5	0,9	37	5,9	483	77,6	103	16,5		

Tabela 3

Wyznanie i narodowość abiturientów z klas realnych l. 1860—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Lata	Liczba absolw. z klas realnych		Wyznanie						Narodowość					
			katolic.		ewangelic.		mojżeszowe		Polacy		Niemcy		Żydzi	
			liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1860—1870	20	—	15	75,0	5	25,0	—	—	15	75,0	5	25,0		
1871—1880	33	—	30	90,9	3	9,1	—	—	30	90,9	3	9,1		
1881—1890	58	5	8,6	44	75,9	9	15,5	5	8,6	44	75,9	9	15,5	
1891—1900	35	2	5,7	32	91,4	1	2,9	3	8,5	31	88,6	1	2,9	
1901—1912	65	5	7,7	57	87,7	3	4,6	6	9,2	56	86,2	3	4,6	
Razem	211	12	5,7	178	84,4	21	9,9	14	6,7	176	83,4	21	9,9	

mieccy absolwenci z klas klasycznych stanowili 77,6%, a z klas realnych aż 83,4% ogółu abiturientów.

Jedną z przyczyn takich proporcji narodowościowych w Gimnazjum Toruńskim były wysokie koszty kształcenia. Polska ludność na Pomorzu Gdańskim (również w Toruniu) była w swej masie biedniejsza od Niemców. Polscy mieszkańcy Torunia na ogół rekrutowali się z najuboższych warstw społecznych, które miały zaledwie po kilka reprezentantów wśród toruńskich absolwentów.

Inną przyczyną małej liczby uczniów polskiego pochodzenia był niemiecko-ewangelicki charakter szkoły, w związku z czym język polski nie był tutaj przedmiotem nauczania. Oprócz kwestii językowych pewną rolę odgrywała konkurencja Gimnazjum Chełmińskiego, które miało najbardziej polski charakter ze wszystkich gimnazjów na Pomorzu Gdańskim, dlatego też przyciągało polską młodzież z różnych prowincji.

Skład społeczny absolwentów Gimnazjum Toruńskiego można przedstawić tylko z l. 1851—1878 i 1885—1912, ponieważ sprawozdania szkolne z l. 1879—1884 nie podawały zawodu ojca.

Tabela 4

Skład społeczny absolwentów Gimnazjum Toruńskiego z klas klasycznych
w l. 1851—1878 i 1885—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Lp.	Grupa społeczno-zawodowa ojca	Narodowość			Razem	
		P*	N	Z	liczba	%
1	Wielcy właściciele ziemscy	9	65	—	74	14,0
2	Kupcy i bankierzy	2	44	62	108	20,4
3	Rentierzy	2	8	—	10	1,9
4	Przedsiębiorcy (właściciele fabryk, hoteli, młynów itp.)	1	23	4	28	5,3
5	Rzemieślnicy	5	29	2	36	6,8
6	Wolne zawody	1	22	2	25	4,7
7	Duchowni ewangeliccy i żydowscy	—	20	1	21	3,9
8	Urzednicy państwowi i prywatni	3	120	2	125	23,6
9	Nauczyciele szkół średnich i wyższych	2	35	2	39	7,3
10	Nauczyciele szkół elementarnych	6	17	3	26	4,9
11	Organisci i kościelni	—	3	—	3	0,6
12	Chłopi	2	7	—	9	1,7
13	Robotnicy	—	3	—	3	0,6
14	Wojskowi	—	23	—	23	4,3
Ogółem		33	419	78	530	100,0

* P — Polacy, N — Niemcy, Z — Żydzi

Jeśli chodzi o abiturientów z klas klasycznych, to materiału do szczegółowych rozważań dostarcza tab. 4. Okazuje się, że najliczniejszą grupę stanowią synowie urzędników — aż 125 osób (23,6%), kupców i bankierów — 108 osób (20,4%) oraz wielkich właścicieli ziemskich — 74 osoby (14,0%). Dość licznie występowały dzieci nauczycieli szkół średnich i elementarnych, rzemieślników, przedsiębiorców oraz rodziców uprawiających wolne zawody i wojskowych. Pozostałe grupy zawodowe reprezentowane były skromniej.

W grupie młodzieży polskiej z klas klasycznych przeważali synowie ziemian, nauczycieli szkół średnich i rzemieślników.

Jeśli chodzi o absolwentów niemieckiego pochodzenia, to większość z nich legitymowała się pochodzeniem urzędniczym, kupieckim bądź inteligentnym. Dość licznie występowali synowie właścicieli ziemskich. Uderza niska liczba dzieci chłopskich i robotniczych.

Wśród abiturientów żydowskiego pochodzenia zdecydowanie przeważali synowie kupców i bankierów. W grupie absolwentów Gimnazjum Toruńskiego z klas realnych (tab. 5) również dominowali synowie urzędników, kupców i bankierów, ziemian oraz przedsiębiorców. Pozostałe grupy społeczno-zawodowe miały nielicznych przedstawicieli.

Tabele 6—9 ilustrują pochodzenie terytorialne absolwentów Gimna-

Tabela 5
Skład społeczny absolwentów Gimnazjum Toruńskiego z klas realnych
w l. 1860—1878 i 1885—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Lp.	Grupa społeczno-zawodowa ojca	Narodowość			Razem	
		P	N	Ż	liczba	%
1	Wielcy właściciele ziemscy	2	15	—	17	10,1
2	Kupcy i bankierzy	1	17	12	30	17,6
3	Rentierzy	1	7	1	9	5,3
4	Przedsiębiorcy (właściciele fabryk, hoteli, młynów itp.)	1	15	—	16	9,5
5	Rzemieślnicy	1	20	—	21	12,4
6	Wolne zawody	1	3	1	5	2,9
7	Urzednicy państwowi i prywatni	—	44	—	44	26,1
8	Nauczyciele szkół średnich i wyższych	—	8	—	8	4,7
9	Nauczyciele szkół elementarnych	2	3	—	5	2,9
10	Organiści i kościelni	—	3	—	3	1,8
11	Chłopi	—	1	—	1	0,6
12	Robotnicy	1	1	—	2	1,2
13	Wojskowi	—	7	—	7	4,1
14	Renciści	—	1	—	1	0,6
Ogółem		10	145	14	169	100,0

zjum Toruńskiego w l. 1851—1912. Z zestawień zawartych w tabelach wynika, że większość abiturientów, zarówno z klas klasycznych jak i realnych, wywodziła się z terenu Prus Zachodnich, a w szczególności z Torunia i powiatu toruńskiego. Na drugim miejscu uplasowali się absolwenci pochodzący z Wielkiego Księstwa Poznańskiego, następnie z terenów Królestwa Polskiego. Pozostałe prowincje Rzeszy Niemieckiej miały nielicznych reprezentantów.

W odniesieniu do wszystkich narodowości można stwierdzić, że znaczna większość absolwentów gimnazjum pochodziła z Torunia i powiatu toruńskiego. Były to głównie dzieci rodzin urzędniczych, kupieckich, inteligentnych, właścicieli ziemskich oraz rzemieślniczych. Oni to decydowali o urzędniczo-mieszczańskim profilu społecznym wychowanków gimnazjum. Pod koniec XIX i na początku XX w. wyraźnie wzrosła liczba absolwentów pochodzących z Torunia. Szkoła była nadal elitarna, ale coraz częściej uczniami gimnazjum stawali się synowie rzemieślników, natomiast dzieci robotników i chłopów były bardzo nielicznie reprezentowane.

Ciekawym procesem w Gimnazjum Toruńskim był napływ uczniów z terenów Królestwa Polskiego. Byli to głównie Niemcy i Żydzi, synowie kupców, bankierów oraz właścicieli ziemskich, których zachęcało dobre imię szkoły, słynącej z wysokiego poziomu nauczania, oraz, w przypadku właścicieli ziemskich z Kujaw, niewielka odległość od Torunia.

LOSY ABSOLWENTÓW GIMNAZJUM TORUŃSKIEGO Z LAT 1851—1912

Wszystkie sprawozdania szkolne wydane przez Gimnazjum Toruńskie w l. 1851—1912 zawierały dane dotyczące zamiarów absolwentów, zarówno w odniesieniu do podejmowanych studiów, jak i pracy zawodowej. Natomiast znacznie trudniej jest ustalić, które spośród wyższych uczelni niemieckich cieszyły się największą popularnością wśród toruńskich abiturientów, ponieważ zaledwie kilkanaście sprawozdań szkolnych, wydawanych w tym okresie, podawało dane o zamierzonym miejscu studiów abiturientów. W zaborze pruskim nie było wyższej uczelni. W tej sytuacji młodzież zmuszona była do podejmowania studiów na uniwersytetach niemieckich w głębi Rzeszy.

Z tych niekompletnych danych zawartych w sprawozdaniach szkolnych wynika, że największą popularnością wśród toruńskich absolwentów cieszyły się uniwersytety w Berlinie, Wrocławiu, Lipsku i Królewcu. Znacznie mniejsza liczba byłych uczniów Gimnazjum Toruńskiego wybierała się na studia do takich miast, jak Halle, Gryfia i Jena. Spośród młodzieży wyznania katolickiego znaczna grupka szła na teologię do Pelplina.

Tabela 10 przedstawia ogólne dane dotyczące zamiarów toruńskich absolwentów. Na ogólną liczbę 623 abiturientów z klas klasycznych aż 449 miało zamiar podjąć studia, a tylko 174 od razu rozpoczęło pracę zawodową. W czterdziestoleciu 1851—1890 stosunkowo duża liczba uczniów wybierała się na studia.

Na przełomie XIX i XX w. znacznie wzrosła grupa absolwentów nie podejmujących studiów. Jednak we wszystkich dwudziestoleciach zdecydowanie przeważali uczniowie wybierający się na studia. Natomiast na

Tabela 10
Absolwenci Gimnazjum Toruńskiego z l. 1851—1912 i ich zamiary
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Wyszczególnienie	Absolwenci z klas klasycznych				Absolwenci z klas realnych			
	Ogółem	1851— 1870	1871— 1890	1891— 1912	Ogółem	1851— 1870	1871— 1890	1891— 1912
Liczba absolwentów wybierających się na studia wyższe	449	101	178	170	64	2	33	29
Liczba absolwentów podejmujących pracę	174	29	39	106	147	18	58	71
R a z e m	623	130	217	276	211	20	91	100

211 abiturientów — absolwentów klas realnych z l. 1860—1912 — zaledwie 64 wybierało się na studia wyższe, a 147 podjęło decyzję o natychmiastowym rozpoczęciu pracy zawodowej. Proces ten wiązał się z ogólnym profilem szkoły realnej, w programie której w szerszym zakresie uwzględniano nauki matematyczno-przyrodnicze oraz języki współczesne. Widocznie szkoła realna lepiej przygotowywała uczniów do podjęcia pracy zawodowej, stąd tak niewielka liczba osób wybierających się na studia. Poza tym dopiero w 1870 r. absolwenci szkoły realnej otrzymali prawo wstępu na niektóre kierunki studiów, a dopiero na początku XX w. zniesiono wszelkie ograniczenia w tym zakresie.

Tabela 11 ilustruje zawody abiturientów, którzy nie podjęli studiów. W grupie absolwentów z klas klasycznych najwięcej osób obrało karierę wojskową. Na drugim miejscu uplasował się zawód urzędnika oraz technika. Pozostałe zawody cieszyły się mniejszą popularnością.

Na 37 Polaków z klas klasycznych tylko 9 uczniów nie miało zamiaru studiować. Jeśli chodzi o Niemców, to aż 156 absolwentów nie wyraziło chęci podjęcia studiów. Widocznie Niemcy mieli szanse rozpoczęcia kariery urzędniczej już po ukończeniu gimnazjum, stąd tak duża liczba uczniów kontentujących się średnim wykształceniem. W przypadku młodzieży żydowskiej przeważająca większość decydowała się na podjęcie

Tabela 11
Przewidywany zawód absolwentów z l. 1851—1912, którzy nie podjęli studiów
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Wybrany zawód	Ogółem		Absolwenci z klas klasycznych				Ogółem		Absolwenci z klas realnych			
	Liczba	%	P	N	Z	Liczba	%	P	N	Z		
Urzednicy	34	19,5	4	29	1	35	23,8	—	—	35	—	
Wojskowi	70	40,2	—	70	—	32	21,8	2	—	30	—	
Technicy	32	18,4	1	26	5	44	29,9	5	—	33	6	
Kupcy	12	6,9	1	8	3	18	12,3	—	—	13	5	
Rolnicy	16	9,2	2	14	—	13	8,8	1	—	12	—	
Leśnicy	5	2,9	—	5	—	5	3,4	—	—	5	—	
Aptekarze	1	0,6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Zawody nieznane	4	2,3	1	3	—	—	—	—	—	—	—	
Razem	174	100,0	9	156	9	147	100,0	8	128	11		

studiów. Na 103 Żydów z klas klasycznych zaledwie 9 zamierzało natychmiast po ukończeniu gimnazjum podjąć pracę zawodową.

Na 211 abiturientów z klas realnych aż 147 nie miało zamiaru studiować. Wśród tej grupy uczniów najwięcej osób zamierzało zostać technikami. Znaczna liczba absolwentów wybrała karierę urzędniczą i wojskową. Kariera urzędnicza szczególnie odpowiadała młodzieży pochodzenia niemieckiego.

Tabela 12 przedstawia dane dotyczące kierunku studiów wybranych przez abiturientów poszczególnych narodowości. Okazuje się, że największą popularnością wśród uczniów z klas klasycznych cieszyło się prawo i medycyna. Na ogólną liczbę 449 absolwentów z klas klasycznych, którzy mieli podjąć studia, aż 159 osób wybrało prawo i 138 medycynę. Dość znaczna liczba uczniów zamierzała studiować nauki humanistyczne, teologię ewangelicką i nauki matematyczno-przyrodnicze.

W przypadku uczniów polskiego pochodzenia oprócz medycyny i prawa prym wiodła teologia katolicka. Znamienną rzeczą był stosunkowo wysoki procent Polaków podejmujących studia; na 37 absolwentów z klas klasycznych aż 28 zamierzało studiować. W warunkach zaboru pruskiego ukończenie szkoły średniej nie dawało polskiej młodzieży gwarancji zrobienia kariery urzędniczej i stąd konieczne było ukończenie studiów i to takich, które pozwalały na podjęcie pracy w wolnych zawodach, gdzie dyskryminowanie Polaków było mniej odczuwalne. Stąd też oni rzadziej podejmowali studia prawnicze.

Młodzież niemiecka najchętniej studiowała prawo i medycynę. Wśród Żydów na pierwszym miejscu pod względem popularności uplasowała się medycyna, a potem prawo.

Przeważająca większość młodzieży z klas realnych nie miała zamiaru studiować; na 211 absolwentów zaledwie 64 osoby zdecydowały się rozpocząć studia. W tej grupie prym wiodły nauki matematyczno-przyrodnicze. Ciekawe, że niewielu Żydów oddawało swoje dzieci do szkoły realnej — zaledwie 21, gdy w klasach klasycznych było 103 żydowskich abiturientów. Widocznie stosunkowo zamożna ludność żydowska łączyła przeważnie przyszłość swoich synów z ukończeniem studiów. (Na przykład na 103 Żydów z klas klasycznych aż 94 zamierzało rozpocząć studia). Największą popularnością wśród absolwentów żydowskich cieszyła się medycyna i prawo.

Tabela 13 ilustruje bardziej szczegółowe (w dwudziestoleciach) kierunki studiów wybrane przez abiturientów poszczególnych narodowości.

Wśród młodzieży niemieckiej dominowało prawo i medycyna. W l. 1851—1870 aż 35,6% uczniów wybrało się na medycynę, zaś na prawo 28,7%. W następnych dwudziestoleciach proporcje te uległy zmianie. Na pierwszy plan zdecydowanie wysunęły się nauki prawne.

Tabela 12
Wybrany kierunek studiów a narodowość absolwentów Gimnazjum Toruńskiego
z l. 1851—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Wybrany kierunek studiów	Ogółem		Absolwenci z klas klasycznych			Ogółem			Absolwenci z klas realnych		
	Liczba	%	P	N	Z	Liczba	%	P	N	Z	
											Liczba
Teologia ewangelicka	39	8,7	—	39	—	3	4,7	—	3	—	
Teologia katolicka	19	4,2	11	8	—	1	1,6	1	—	—	
Teologia judaistyczna	1	0,2	—	—	1	—	—	—	—	—	
Prawo	159	35,4	8	118	33	4	6,2	—	4	—	
Medycyna	138	30,8	4	85	49	14	21,8	3	6	5	
Nauki humanistyczne	56	12,5	2	50	4	15	23,5	1	12	2	
Nauki matematyczno- przyrodnicze	33	7,3	2	24	7	23	35,9	1	21	1	
Nauki ekonomiczne	—	—	—	—	—	1	1,6	—	—	1	
Studia inżynierskie	4	0,9	1	3	—	3	4,7	—	2	1	
Razem	449	100,0	28	327	94	64	100,0	6	48	10	

Tabela 13
Wybrany kierunek studiów a narodowość abiturientów z klas klasycznych
w l. 1851—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Wybrany kierunek studiów	Lata 1851—1870						Lata 1871—1890						Lata 1891—1912					
	Polacy		Niemcy		Żydzi		Polacy		Niemcy		Żydzi		Polacy		Niemcy		Żydzi	
	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%
Teologia ewangelicka	—	—	9	10,3	—	—	—	—	14	11,6	—	—	—	—	16	13,5	—	—
Teologia katolicka	2	40,0	1	1,2	—	—	2	33,3	2	1,7	—	—	7	41,2	5	4,2	—	—
Teologia judaistyczna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,9
Prawo	3	60,0	25	28,7	2	22,2	—	—	45	37,2	17	33,3	5	29,4	48	40,3	14	41,2
Medycyna	—	—	31	35,6	5	59,6	—	—	29	23,9	27	52,9	4	23,5	25	21,0	17	50,0
Nauki humanistyczne	—	—	16	18,4	1	11,1	1	16,7	18	14,9	3	5,9	1	5,9	16	13,4	—	—
Nauki matem.-przyrod.	—	—	5	5,8	1	11,1	2	33,3	10	8,2	4	7,8	—	—	9	7,6	2	5,9
Nauki ekonomiczne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Studia inżynierskie	—	—	—	—	—	—	1	16,7	3	2,5	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	5	100	87	100	9	100	6	100	121	100	51	100	17	100	119	100	34	100

* L. — liczba

Tabela 14
Pochodzenie społeczne a wybrany kierunek studiów absolwentów
z klas klasycznych w l. 1851—1878 i 1885—1912
(dane ze sprawozdań szkolnych)

Grupa społeczno-zawodowa ojca	Wybrany kierunek studiów																	
	Ogółem		teologia ewangel.		teologia katolicka		teologia judaist.		prawo		medycyna		nauki human.		nauki matem.-przyr.		studia inżyn.	
	L.*	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%	L.	%
Wielcy właściciele ziemscy	41	100,0	1	2,4	1	2,4	—	—	22	53,7	12	29,3	2	4,9	3	7,3	—	—
Kupcy, bankierzy i rentierzy	103	100,0	3	2,9	2	1,9	1	1,0	45	43,7	41	39,8	4	3,9	6	5,8	1	1,0
Przedsiębiorcy	22	100,0	3	13,7	1	4,5	—	—	6	27,3	9	40,9	1	4,5	2	9,1	—	—
Rzemieślnicy	26	100,0	3	11,5	6	23,1	—	—	7	26,9	6	23,1	4	15,4	—	—	—	—
Wołne zawody	20	100,0	2	10,0	1	5,0	—	—	9	45,0	5	25,0	2	10,0	1	5,0	—	—
Duchowni ewangelicy i żydowscy	18	100,0	6	33,3	—	—	—	—	9	50,0	2	11,1	1	5,6	—	—	—	—
Urzędnicy państwowi, prywatni oraz wojskowi	88	100,0	7	7,9	2	2,3	—	—	32	36,0	26	29,5	16	18,2	5	5,7	—	—
Nauczyciele szkół średnich i wyższych	28	100,0	3	10,7	—	—	—	—	9	32,1	8	28,6	4	14,3	4	14,3	—	—
Nauczyciele szkół elementarnych	20	100,0	1	5,0	5	25,0	—	—	3	15,0	4	20,0	4	20,0	3	15,0	—	—
Inni (organishiści, kościelni, chłopci i robotnicy)	11	100,0	3	27,3	1	9,0	—	—	3	27,3	2	18,2	2	18,2	—	—	—	—

* L. — liczba

Wśród absolwentów żydowskiego pochodzenia zawsze przeważało zainteresowanie medycyną, chociaż na przełomie XIX i XX w. znacznie wzrosła popularność prawa.

Tabela 14 przedstawia pochodzenie społeczne oraz wybrany kierunek studiów absolwentów Gimnazjum Toruńskiego. W tabeli brak danych za l. 1879—1884, ponieważ sprawozdania szkolne gimnazjum z tych lat nie podawały zawodu ojca ucznia.

Z danych zawartych w tab. 14 wynika, że najpopularniejszymi kierunkami studiów niemal wśród wszystkich wymienionych grup zawodowych były: prawo, medycyna oraz teologia ewangelicka wśród synów duchownych ewangelickich i teologia katolicka wśród dzieci nauczycieli szkół elementarnych i rzemieślników.

W XIX i XX w., Gimnazjum Toruńskie spłynęło z wysokiego poziomu nauczania i dobrego przygotowania kadry profesorskiej. Gimnazjum wywierało duży wpływ w środowisku Torunia i w ogóle Pomorza. Chociaż miało ono charakter niemiecki, zawsze kształciła się tu pewna liczba młodzieży polskiej, zasilającej nieliczne szeregi inteligencji polskiej na Pomorzu Gdańskim. Wielu Polaków — absolwentów Gimnazjum Toruńskiego doczekało wolnej Polski i później służyło jej swoją pracą.

Krystyna Kępczyńska

DIE ABSOLVENTEN DES GYMNASIUM IN TORUN IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 19. UND ZU BEGINN DES 20. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Das im 16. Jahrhundert gegründete Thorner Gymnasium war eine protestantische Lehranstalt für mehrere Nationalitäten, mit lateinischer Unterrichtssprache. Im 19. Jahrhundert, als Torun sich unter preußischer Herrschaft befand, wurde das Gymnasium weitgehend germanisiert, wobei es aber weiterhin ein hohes Unterrichtsniveau beibehalten hat.

Ein Wendepunkt in der Geschichte des Thorner Gymnasiums bildete die Einführung der Realklassen im Jahre 1855. Nach der Durchführung der Änderungen gab es zu Beginn des 20. Jahrhunderts nebeneinander ein vollständiges klassisches und ein Realgymnasium, Beide umfaßten je 9 Klassen von der Sexta bis zur Prima mit einer gemeinsamen Vierklassen-Grundschule. Nach der Errichtung der Realklassen berücksichtigte der Lehrplan in einem erweiterten Maße die neueren Sprachen und die Naturwissenschaften. Dabei wurden jedoch den Absolventen beider Teile des Thorner Gymnasiums vorwiegend humanistische Wissensinhalte beigebracht.

Die in den Schulberichten für die Jahre 1851—1912 enthaltenen statistischen Angaben geben die Zahl der Absolventen mit 834 an, davon 623 aus den klassischen, und 211 aus den Realklassen. Meistens stammten sie aus der Provinz Westpreußen, vor allen aus dem Landkreis und der Stadt Torun. Eine Gruppe stammte aus der

Provinz Poznań, sowie aus dem Königreich (Kongreß-) Polen. Es handelte sich dabei vorwiegend um Söhne aus besser situierten Beamten-, Kaufmanns-, Großgrundbesitzer- und Handwerkerfamilien. Evangelische waren mit 73,5%, Israeliten mit 16,5% und Katholiken mit 9,1% vertreten. Die meisten Absolventen waren deutscher Nationalität, Polen kamen nur in kleinen Gruppen vor. Am Anfang des 20. Jahrhunderts erfolgte ein gewisser Zuwachs der Anzahl polnischer Abiturienten. Die meisten künftigen Studenten kamen aus den Reihen der Schüler in den klassischen Klassen, die Schüler aus den Realklassen waren nur mit 64 Kandidaten zum Hochschulstudium vertreten. Die Polen wählten meist ein Universitätsstudium, das zu den sogenannten freien Berufen führte (Jura, Medizin, Theologie). Die Deutschen knüpften ihre Hoffnungen an eine Beamten- und militärische Karriere an.